

Белоруски класици – Јанко Куџала**ЗБИРКА ПЕСАМА НАСЛЕЂЕ ЈАНКА КУПАЛЕ
НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

(Наслеђе / Јанко Куџала; урпр. Иван А. Чароџа ; пре-
вела с белоруској Дајана Лазаревић. – Београд: Алма,
2020)

У издаваштву Алма у Београду, изашла је на светлост дана збирка поезије једног од највећих белоруских песника Јанка Купале (1882-1942) под називом *Наслеђе*. Купала није непознат у српској култури, а његову поезију су раније преводили Момчило Ђерковић, Миодраг Сибиновић, чак и песникиња Десанка Максимовић. Купалина поезија на српском језику се појављивала у десетак часописа, *Анџолоџији белоруске поезије* (1993, 2012), *Анџолоџији лирике Источних Словена* (2000), *Анџолоџији белоруске хришћанске поезије* (2018), а сада имамо част да се потпуније упознамо са његовом поезијом у овој збирци, животним околностима и склопимо потпунију слику о овој интересантној личности.

За збирку *Наслеђе* избор поезије потписује проф. др Иван Чарота из Минска, у Србији добро познат као највећи пријатељ српске речи и културе у Белорусији. А чување је сасвим оправдано, будући да је посветио више од 45 година живота представљању српске културе у својој отаџбини на прави начин, а као резултат тог рада проф. Чарота се може похвалити са 146 књига и брошура, као и 638 објављених научних чланака. Осим избора поезије у *Наслеђу*, професор

потписује и обиман поговор, у којем се осврће на Купалино наслеђе, лик и дело, грешке у интерпретацији које се јављају у данашње време, као и перцепцију његовог стваралаштва у бившој Југославији и у Србији данас. Поезију је превела Дајана Лазаревић.

Ко је Јанко Купала? Рођен је у селу Вјазинка, у Виленској губернији Руске империје, 25. јуна (7. јула) 1882. године, а живот је трагично окончао у Москви, 28. јуна 1942. године. Јанко Купала је најпознатији псеудоним Ивана Доминиковича Луцевича – белоруског песника-класика, драматурга, публицисте, преводиоца и једног од оснивача нове белоруске књижевности и књижевног језика. Прву песму на белоруском језику објавио је 1904. године *Моја судба* (белор. *Ма гол*). Прву збирку песама представио је читаоцима 1908. године, под називом *Фрула* (белор. *Жале ка*), а другу *Гуслар* (*Гусл р*), 1910. године. Најплоднији период стваралаштва за Купалу био је од 1910. до 1913. године, када излази и трећи зборник његове поезије *Пућем живоїа* (белор. *Шл хам ж цц*). Четврти излази 1922. године, под насловом *Наслеђе* (белор. *Сїагч на*). Познат је и као преводилац, а преводио је са руског и пољског на белоруски језик, а познато је и да је превео међународну пролетерску химну *Интернационала* на белоруски.

Купала је проглашен за Народног песника Белорусије (1925), а био је и академик Националне академије наука Белорусије (1928) и Националне академије наука Украјине (1929); лауреат је Државне награде СССР-а (1941) за збирку песама *Од срца*. Данас се додељују награде са његовим именом, штампају збирке његове поезије, многе улице носе његово име. Један је од најпознатијих и највећих бело-

руских песника.

Како изгледа збирка поезије *Наслеђе*? Морамо, пре свега, да похвалимо издавачку кућу *Алма* и уредника Ђорђа Оташевића за огроман уложени труд у настанку ове збирке – за избор корица, папира, целог физичког изгледа књиге, и тај велики квалитет и иде под руку са рукописом који је од непроцењиве вредности за белоруско-српске везе. Што се садржаја тиче, збирку отвара портрет песника из млађих дана, као и кратак осврт на његову биографију. У збирци се српски читаоци могу упознати са чувених Купалиним сонетима, као и другим песмама, у којима се може упознати белоруска душа и све што припада њој – непрегледна зелена поља, плаво небо, сународници забринути, погурени, али поштени и вредни; жар патриотизма и жеља за одбраном слободе – свог огњишта, али и целе државе.

Верујемо да српски читаоци неће бити разочарани садржајем ове збирке и да ће Купалина реч одзвањати и у српским душама, баш као и у братским белоруским.

мср Дајана Лазаревић

*
**

ИЗ ПОГОВОРА ПРОФ. ДР ИВАНА ЧАРОТЕ

Јанко Кујала – у своме роду и међу народима

(...)

Великим садржајем напуњена је мисао да за песника није суштински животопис, већ судбина (на словенском и руском *судьба*, на српском исто: судба, судбина). А и како другачије? Ко ме је суђено да буде песник, он

прима од Бога дар, којим се одређује одговарајућа суђеност, а то значи – судбински позив и предодређеност, мисија. Такав изабрани појављује се на овоме свету тамо и тада, када је он највише потребан, када му је потребно да оствари своју сврху као син Речи, носилац и чувар Словености. Па, на крају крајева, и став људи према њему одређује се првенствено тиме, како се он поставља према Божијем дару – колико је постао свестан зашто је позван, како је располагао примљеним даром, како је извршавао то, што му је вољом Небеса одређено. Управо то, по великом рачуну, морају фиксирати правични, или како смо навикли да говоримо, објективни – животописи.

Међутим, реалности нашег грешног света у последње време својствено је нешто друго, пре супротно томе, што смо горе истакли. По инерцији скоро стогодишњег искуства атеизовано друштво упорно не жели да призна Бога, а у вези са тим ни божанску природу поезије, ни песнички дар од Бога. Зато смисао песниковог животног деловања бива неизбежно сведеним до одговарајућих реакција на актуелна дешавања, на *злобу дана*. И, као резултат, већ га не цене за то, што је урадио у високом служењу Речи, већ за то, колико се активно и ефективно укључивао у текуће процесе друге природе.

Могуће је разумети, када се нешто слично дешава у односу према представницима тог специфичног списатељства, почетна програмираност којег не укључује ништа друго до утицај на свест друштва, иначе сврховиту замену адекватног виђења и разумевања света. Шта ћемо, такви мајстори псеудо-књижевници заиста се јављају међу нама не по вољи Божијој. И у таквом случају садржај њихових био-

графија не може нарочито да нас дотакне – нека они остају намерно удаљени од истине...

Али прихваћено је мишљење, да са класицима све то не може да има везу. Мада такве закључке је допуштено изводити само на основу површинског погледа. При пажљивом разматрању стања ствари треба признати: нажалост, не само да може, већ се тако често и манифестује. У различитим аспектима, изразити пример тога су подређене променљивом времену интерпретације живота и стваралаштва Јанка Купале, најглавнијег од главних класика белоруске књижевности.

Разлози суштинских трансформација, наравно, узроковани су преокретима велике политике, која такве особе обично не оставља по страни. А овде, у сваком случају, судбина неколико поколења нашла се у зависности од невероватно важних политичких катаклизми: три револуције, четири рата (два светска, а такође и грађански, и совјетскопољски); неочекивана подела Белорусије на Источни и Западни део у саставу различитих држава; стварање посебне Белоруске Совјетске Социјалистичке Републике, која се активно укључивала у изградњу светле будућности, и суочавала са суровим изазовима...

Ако тражимо најприкладнији кључ за разумевање свега, што је највише одредило судбину Купале као песника и грађанина, онда никако није могуће затворити очи на одлучујући утицај идеје национално-ослободилачких покрета у Руској Империји. Зачела се ова идеја захваљујући марксистима разних крајева Европе; за краће време су почеле сложено да је подржавају и распрострањују руске револуционарне силе скоро свих орјентација; а оне су, са своје

стране, раздрмале такозвану демократску интелигенцију националних периферија. Свеукупни резултат њихових заједничких деловања постало је разарање велике државе, коју су они са далекосежном замисли прозвали *зайвором народа*, а у *зайворенике* њене су, наравно, уписали и Белорусе.

Од поменуте идеје, сходно томе, никао је програм деловања за оне, који су били спремни да се слију у редове разбијача *зайвора*, међу којима су се појавили и белоруски књижевници-родољуби. Пред њима се садржај овог програма актуелизовао на следећи начин: ранија судбина белоруског народа заслужује само оплакивања, а судбина данашња не може да не изазове праведни гнев и револт; зато је наш задатак да зовемо у борбу за нови живот, обавезно срећан; и дугочекана срећа није иза планина.

Тако или другачије, овим су се првенствено условљавали показатељи *најредној* погледа на свет тога времена, када је млади Јанко Купала (Иван Доминикович Луцевич) морао да направи избор свог животног и стваралачког пута. Веома важно било је то, што бригу о белоруском сељаку – чисто декларативну за идеологе пролетерске (а не сељачке!) револуције, – лично песник-почетник, који је решио да постане сељачки бранитељ, прихватио је то тако озбиљно од почетка. Једнако важно је, такође, што је та брига касније била декларисана у званичној идеологији новоосноване државе белоруских сељака, то јест БССР. Ето шта, по нашем мишлењу, треба да се рачуна као најзначајнији фактор формирања код будућег песника неког мање-више стабилног система друштвено-политичких погледа. Истина, у опрезном приступу додирнутој теми неизбежно долазимо

до тога да одговоримо и на оваква питања: А да ли је Купала непосредно био представник белоруског сељаштва као сталежа, највише потлаченог у социјалним и националним плановима? И да ли је тако већ безалтернативно од почетка било за њега национално самоопредељење, ако не заборавимо, да је почео да пише песме на пољском језику? Како да тумачимо то, што се у стваралаштву Купале, ако се упореди са сељачким схватањем свемира, слабо испољава хришћанскост, као неразрушава основа погледа на свет?

Објективност, као универзални принцип, од којег се не може одступити ни у каквим расуђивањима, у вези са овим захтева одговор, да заиста није све сасвим једноставно. Али овде, уствари, може да постоји замерка: притом, као представник довољно масовног слоја ситне шљакте, он је интересе људи са села и засеока уопште тако познавао, што се каже, изнутра. Не може се порећи, такође, да је за разлику од основне масе простих сељака, шљакта на белоруским земљама претежно била колонизирана и држала се католичке вероисповести. При свему поменутом, као код самога Купале својевремено, тако и код нас данас, постоје разлози без нарочитих замерки и резерви да означавамо народне изворе његовог стваралаштва. Животним потребама сељачког рода, нека то буде и са посебним акцентима, од почетка су се надовезивали главни мотиви Купалине поезије; захваљујући народној баштини формирана је основа његовог стваралачког одражавања света... Друга ствар је колико се поменуто својство стваралаштва правомерно ширити на све то, чиме је песник кроз своје песме снабдевао грађанску свест белоруског сељака у време пре револуције, у изванредно противречну епоху непосредно

револуционарних догађаја и грађанског супротстављања, а такође у периоду изградње социјализма. А Купала је – и као песник, и као публициста, и као јавна личност – имао доста значајних могућности да утиче на идеолошку орјентацију значајног дела Белоруса. Не само са тачке посматрања удаљене један век, њему стварно треба одати признање за одговарајуће значајне заслуге: за то, што су Белоруси почели да се препознају као посебна нација, што се њихов језик утврдио као самосталан и пуноправан књижевни, а такође и за то, што се формирала белорусистика, која је започета у *нашањивском* периоду, досегнула врхунац у 1920-има, а у 1990-има је почела да се обнавља...

Наравно, конкретно разумевање ових аспеката заслуга Јанка Купале налазе се у компетенцији пре свега научника друштвених усмерења. А наш задатак је да га са максималном адекватношћу представимо као песника, обраћајући пажњу на та дела, у којима су се открили препознатљиви знаци његове стваралачке личности. Разумевање свега другог даје се на слободу самих читалаца. Међутим, страни читаоци, и Срби у том броју, мало су упознати са нашом реалношћу. И зато се јавља потреба, чак обавеза, да се помогне у стварању представе о њему не само као о песнику, већ и као о друштвеном и културном раднику. Ипак, мноштво и субјективних и објективних разлога чини овај задатак веома сложеним. Нарочито под условом, што ћемо искрено покушавати да избегнемо тенденциозно осветљавање, а да у исто време не сакријемо реалне противречности.

Управо у вези са тим, да би јасније било то што је већ речено, обратићемо пажњу на неке моменте, од којих се у

значајној зависности јављала хрестоматска представа о нашем славном песнику-класику. А прецизније – на то, каквим су променама подлегале интерпретације његовог живота и стваралаштва у зависности од позиције интерпретатора, подређених повременим *друштвеним наруџбинама*. Судба Купале уопште, и нарочито његова друштвена позиција, више пута испадала моделирана на другачији начин. Интерпретатори су га у почетку хвалили за једно, а потом за друго и притом су упорно негирали прво; крупним планом, као најзначајнија, истицала су се та дела, која су касније била гурана у најдаље ћошкове колективног сећања и уопште нису помињана. У суштини, убрајали су се, или је правилније рећи, преиначивали су се у својим погледима ти, који су рачунали, да чине песника већим, стварајући му потребни ауторитет. А испостављало се, да су га напротив – понижавали, стављајући јасне акценте на ситуационе околности. Према томе, сваки талас нових идеолошких ставова чинио је Купалу таквим, какав је он највише одговарао актуелној друштвено-политичкој ситуацији. Истину да кажемо, и он сам је с времена на време био принуђен да се усклади са тиме, што се тада није сасвим случајно називало *срџбом дана* (злоба дн). И ово није могло да не разори његову позитивну суштину и универзалне принципе, поводом којих требало би да остаје *изнад окршаја* – над свим срџбодневним и пролазним, да би се служило надвременском, највишем за песника и поезију. У овом случају, нажалост, много тога се, само по себи, одвијало супротно. Рецимо, нај приметнијим тематским линијама, са одговарајућим интонацијама у стваралаштву Купале ранијег периода, највише пристаје дефиниција *жалосјеви*. А ево, развиће тих истих

тема у совјетском периоду, при успостављању колхозног система, не може се назвати другачије него *хвалосјев*. У вези са тим, наравно, треба узети у обзир и уобичајена оправдања: тобоже, слично томе било је својствено редом свима. Али наш разговор није о свима, већ искључиво о познатом народном песнику, којег, до сада, по устаљеној навици, називају још и пророком нације. Зато није случајност што у коњунктурној историји књижевности доминира тенденција да се он покаже само вређаним и прогањаним. Иако, уствари, совјетска влада није била само заинтересована за његову лојалност, већ је то и стимулисала. Није ни чудо, што је он, као *песник нове стварности* био одликован високим државним наградама, почасним звањима и изузетним привилегијама. А ово биографи навикли су или да не спомињу, или да тумаче супротно.

Уопште, може се само жалити, што су и многи догађаји из живота славног песника, и сама чињеница његове смрти, као и раније, представљене у многим верзијама, које се више заснивају на гласинама и измишљањима, него на провереним и веродостојним чињеницама.

(...)

ИЗБОР ИЗ ПОЕЗИЈЕ ЈАНКА КУПАЛЕ

НАСЛЕЂЕ

Од искона, прадедова
Баштина ми је остала,
Међ својим и туђинима
Кô милост ми је мајчина...

О њој зборе бајке лепе
И пролећни ми прокопи,
И шумски шаптај вресова,
У пољу храст нагорели.

О њој буди успомене
На липи ми родим клепет,
Стари плот у маховини
Што је крај села оборен;

И јагњеће тугаљиво
На испаши блејање-зов,
И крикови јата врана
Тамо над гробним бусеном.

У бели дан, у црну ноћ
Ја свуда бацам погледе,
Да наслеђе не оде негде,
И да га трут не поједе.

Баштину носим у души,
К'о у вечним пламенима,
Који сред таме, глухоће
Сја ми међу скитањима.

Пород ми мисли живи с њом,
Сан сања неуништена.
Зове се баштина моја,
Само је **Земља Рођена**.

(1918)

О ДЕВОЈЦИ

О девојци песме не певах,
Јер до сад ту чар знао нисам,
Сад мислим на појаве нове,
И на нов начин песме певам.

Младу девојачку лепоту
Не сликаш, не опишеш пером...
Ко да летњу наслика росу,
Ил' опише птичји цвркут, гром?

Па, само ћу њеној лепоти,
Тако изградити песмом хрид...
Притулих ја срце уз шљунак
Лета тешких, прошлих кô привид.

Та је – чудо-девојка моја,
Кô из бајке чаробне жар-цвет!
Шапћем јој: – Погледај, подржи !
Ал' где?! Она сања други свет.

Очи спусти на груди, доле, –
Иде и не гледа са стране,
А привлачни скутови – сукње,
Сигурно се смеју због мене!

Зрак јој од ногу до колена,
Па до груди и усана чак,
Сакрива у нежности пламен,
Као за заруке или брак.

Гледам, нисам свој, као у сну,
На срцу сен, у мисли магла,
Је л' то била девојка ил' не? –
Уз раме са сунцем је прошла!

(1926)

А ОНА...

Искреном љубављу сам је обасуо,
С таквом милошћу гледао тужне јој очи, –
Како ни сунце не скрива цветне њиве,
Како ни звезде људе не прате у ноћи!

Пазио, голубио њу голубицу,
Тако срцем сиротим топлио јој груди, –
Како ни мајка пеленом не повија,
Ни ватра не греје промрзLINE људи.

Толике песме над песмама певао,
Такве мисли тајне, важне о њој сложио, –
Како ни шума с ветром шумела није,
Ни поуке век потомцима не спремио.

У срцу јој свом изградио палату
И такву јој круну од љубави ставио, –
Ни небом ни земљом, на Божју наредбу,
Не би се такве круне ни трона створило!

Прославих је тако славом сунца, звезда,
Дан и ноћ јој се молио молбом небеса, –
Ни мудрост тако не слави простор света,
Ни вивак се не моли лети за кап роса!

Створих од ње срећу изнад среће своје –
Чаровиту кнегињу даде бајка слична,
И под ноге јој бацих цели живот свој...

.....
А она? Она беше... девојка обична!

(1915)

*Појовор Ивана Чароше и песме Јанка Кујала с
белоруској превела Дајана Лазаревић*

